

Istina u filozofiji i objavi. Poimanje istine u filozofiji i kršćanstvu

Ante Škember

Ono što je svrha i cilj spoznavanja uvijek je na neki način jedan vid istine, spoznaja ima za svoju svrhu, istinu. A što je istina? Za Grke istina je bila *alétheia* – neskrivenost, nezaboravljivost bitka. *Alétheia*, od glagola *lanthánein* – skrivati, odnosila se na prirodu koja se voli prikrivati: *Fýsis krýptesthai file~i* – kako kaže Heraklit. Za predsokratske filozofe *alétheia* je neskrivenost prirode (*fýsis*), njeno otkrivanje za misleći um. Kod Parmenida istina je u istosti, u istosti mišljenja i bitka, jer isto je misliti i biti. Bitak jest, nebitak nije – to je temeljni uvid Parmenidov na koji se nadovezuje ovaj drugi o istini kao onom istom od mišljenja i bitka. Sa Sokratom mijenja se i pojam istine. Istina je za Sokrata u definiciji neke stvari, dakle u sudu koji je istinit ako njegov sadržaj odgovara samom stanju stvari koja se istražuje. Istina kao istina svuda gdje veza subjekta i predikata odražava vezu samih stvari, bit će odsada mjerodavan pojam istine. Adekvacija stvari i intelekta odsada je važeći pojam istine.

Poseban pojam istine objavljuje se u kršćanstvu. Tu je Isus Krist kao pravi Bog i pravi čovjek, ujedno i Put i Istina i Život. On sam je istina koja je svjetlo ljudima i koja poziva na obraćenje i slušanje Radosne vijesti. *Alétheia* u Kristu biva jedno s Bogom samim i Bog je u prvom i najvišem smislu istina. Svekoliko biće stvoreno je od Boga i po Bogu ima svoj opstanak. Ako uzmemo da je Bog bitak, onda bitak podaruje bivstvovanje svakome biću i po bitku svako biće jest i postoji. Biće nije bitak, ali biće sudjeluje u bitku ako po njemu ima svoje postojanje. Biće je moguće biće, znači ono može i ne biti, ali bitak sam je nužno biće, on nužno postoji i ne može ne biti. To je ontološka diferencija i teološka diferencija bitka i bića, Boga i njegovog stvorenja. Bitak se međutim ne izriče niti univokno – jednoznačno, niti ekvivokno – jednakoimeno, nego analogno, dakle po analogiji bića. To znači da se o bitku u stvorenjima i bićima govori analogno, samo po sličnosti, a ne doslovno kao o bitku samom.

Analogia entis učenje je koje dugujemo skolastičkoj filozofiji. Ona je razradila, posebno kod Tome Akvinskog, Aristotelovo učenje o biću, Aristotelovu ontologiju, odnosno metafiziku. »Postoji jedna znanost koja se bavi bićem kao bićem i onim što mu po sebi pripada« – ta je znanost metafizika. Zato Aristotel

kaže: »I ranije i sada i uvijek filozofi su se sporili oko bića, što je ono i kakvo je, a to je pitanje istovjetno s pitanjem: što je bivstvo?« Bivstvo – *ousía* – pojedinačna je supstancija koja ima svoje atribute i to – po slijedu od deset kategorija: bivstvo, kvaliteta, kvantiteta, mjesto, vrijeme, položaj, stanje, djelovanje i trpljenje. Biće se u Aristotela izgovara i promišlja na više načina, ali uvijek s obzirom na jedno, prvo i najviše biće, a to je Bog. Bog je čista zazbilnost, *actus purus*, i kao takav on je čisto mišljenje, mišljenje koje misli samo sebe i u tom mišljenju promišlja čitav svijet. Sve biće po naravi svojoj teži k Bogu i Bog je ljubljena svrha svih stvari. Tako imamo dva pojma istine: jedan je onaj o adekvaciji stvari i intelekta, istina suda, drugi je pojam transcendentalne istine gdje prije svakog suda istina biva ovakva ili onakva otkrivenost bitka, predlogičko shvaćanje istine u svjetlu kojeg se pojavljuje uvijek drugačiji vid same istine kao povijesno-epohalna sudba dotične epohe.

Tako se za novi vijek istina, ona transcendentalna, pojavljuje kao subjekt, kao neosporan temelj – *fundamentum inconcussum* – svekolikog bivanja i mišljenja. Descartesov *Cogito ergo sum* prethodi svakoj logici suda i tek ovoj potonjoj daje mjesto i značenje. Sve što jest, jest utoliko ukoliko se pojavljuje subjektu i u subjektu, subjekt je vrhovni kriterij istine kao i bitka. Ova okrenutost prema subjektu karakteristika je novog vijeka i on se po tome razlikuje od njemu prethodnih epoha. Istinu treba tražiti u subjektu i na toj osnovi izgrađivati svoje filozofsko mišljenje i sustav. Tako će Hegel reći za svoj najviši pojam, pojam apsoluta, da je on isto toliko supstancija koliko i subjekt, aktivan čimbenik u svakoj spoznaji kao i u bitku.

Mi danas stojimo na izmaku te moderne epohe subjekta kao sudionici postmodernog mišljenja. Za postmodernu je mišljenje karakteristična okrenutost prema drugome, dakle ne više prema jastvu nego prema drugome od jastva, bio to predmetni bitak ili drugi subjekt. Moderna epoha bila je prosvjetiteljska, koja je istaknula autonomiju subjekta i pojam slobode kao i napretka. Prosvjetiteljstvo je, prema Kantovim riječima, izlazak čovjeka iz njegove samoskrivljene malodobnosti i postizanje zrelosti u odvažnosti da se stoji sam i sam spoznaje ono što je istina. Istina nam nije gotova dana, nego je tek trebamo steći kroz mukotrpno pobijanje ovih ili onih zabluda. Usudi se znati! – *Sapere aude!* – deviza je tog prosvjetiteljstva i ono hoće označiti čovjekovu zrelost i odgovornost za vlastitu povijest.

Mi danas stojimo još uvijek u duhu ovog prosvjetiteljstva i ono je široko rasprostranjeno po svim ljudskim zajednicama. Za to prosvjetiteljstvo karakterističan je odnos prema istini – mi se istini samo beskonačno približavamo, a da je nikad ne posjedujemo kao siguran posjed. Tako Lessing izjavljuje: »Kad bi nam Bog dao izbor između posjedovanja istine i beskonačnog traganja za njom, ja bih se opredijelio za ono drugo... Traganje za istinom vrjednije je od same gotove istine.«

Istina pak može biti formalna i materijalna. Formalna je istina suda ako je on sa svojim zaključkom logički izveden, bez obzira na sadržajnu istinitost

njegovih postavki. Materijalna je pak istina ona koja se odnosi na sadržaj ako ovaj odgovara stanju stvari o kojoj se izriče sud. Tek materijalna i formalna istina zajedno daju punu istinu o nekom predmetu i tek ove dvije komponente zajedno tvore istinsku znanost.

Znanstvena pak istina, podrazumijevajući pritom novovjeku empirijsku znanost, jedan je važan, ali ograničen segment istine sâme koja je više od svake znanstvene istine i svojstvena je prije svega bitku samom – bitak je kao jedan i vječan prva i posljednja istina ili kako kaže Biblija: »Ja sam alfa i omega, početak i kraj«, jer istina u Bibliji jest sam Bog u prvom i najvišem smislu, Bog Otac i Sin i Duh Sveti – Presveto Trojstvo – kao početak i svršetak, ono jedno i vječno iznad svega prolaznog i propadljivog. Vjerska misao bliska je utoliko filozofiji, prije svega platonizmu, jer se usmjerava prema onom jednom, jedinom i nužnom bitku koji je počelo svekolikog bivstvovanja. Ono jedno prva je i najviša istina platonizma kao i kršćanskog monoteizma.

Platonova ontologija u tom je smislu filozofija jednog, henologija, koja iz jednog i neodređene dvojine izvodi sav svijet mišljenja kao i bivstvovanja. *Tò hén i aóristos dyás* – dva su prapočela svega i tu Platonova ontologija prerasta u teologiju, naravno u filozofijsku teologiju. Prema jednom se orijentira cjelokupno filozofiranje, a ono samo ne postiže se toliko mišljenjem koliko dodirom s jednim u dubini duše, ili kako to novoplatoničari nazivaju, ekstazom. Tek u ekstazi, u dodiru s ovim jednim, postignuta je svrha filozofije koja kao takva prerasta samu sebe u metalogičkom i metafizičkom udubljanju u mističko zrenje bitka. Mistika je uopće onaj duhovni smjer u kojemu se ponajviše objedinjuju filozofija i vjera jer jedna i druga vide u jednom ono što je jedino potrebno. »Samo jedno je potrebno« – Kristove su riječi kojima on upućuje na slušanje Božje riječi i na mističko poistovjećivanje s onim najdubljim. Istina je istota mišljenja i bitka, i ova se istota ponajviše očituje u filozofskoj teologiji koja prelazi u mističku teologiju kad svoju svrhu, ono jedno, postavi kao cilj svih svojih nastojanja.

Istina je ono što *jest*, u prvom i najvišem smislu bitak sam, i onda analogno spram bitka svako biće kao i sud o tom biću. U najvišem smislu istina je sve što jest i kao takva ona je najuniverzalnija kategorija. Biće je u svojoj biti jedno, istinito i dobro – tako su to izražavali srednjovjekovni filozofi, navodeći transcendentalije kao najopćenitije odredbe bića. Biće, jedno, istinito i dobro uzajamno su zamjenljivi pojmovi i mi možemo govoriti da je svako biće kao biće jedno, dobro, istinito i postojeće. *Ens unum, verum, bonum*, a neki još dodaju *pulchrum* – lijepo. U tom smislu svako je stvorenje ako odgovara svom pojmu istinito, jedno i dobro pa ma kako neznatno ono inače bilo. Naravno, *biti* se ovdje izriče na analogan način prema analogiji bića – *analogia entis* – koja važi za svako biće koje slijedi iz onoga jednog i prvog i najvišeg bića, samoga Boga.

Dakako, svako izvedeno ili stvoreno biće na neki je način svojom determinacijom ujedno i negacija svakoga drugog bića, jer svako je determiniranje ujedno

u nekom smislu i negiranje – *omnis dermintio negatio est* – i zato nijedno biće nije savršeno poput bitka samog. Ovakav umanjeni bitak ima sav pojavni svijet. Sve stvoreno manje je od svog Stvoritelja i otuda i podrijetlo neistine, nejednog i nebića. I ono »ne-dobro«, naime, zlo, imade ovdje svoj korijen. Po jednom je svako biće jedno, dobro i istinito i stvoreni je svijet kao takav dobar. Svijet je kao stvoreni svijet dobar i zato Sveto pismo kaže: »I stvori ga i vidje da je dobar.«

Svijet je u cjelini savršen i on u tom savršenstvu oponaša savršenstvo Stvoritelja. U tom savršenstvu cjeline svako biće ima svoje mjesto i ulogu i utoliko je svako biće dobro. Ujedno je i istinito ako odgovara svom pojmu. Tako je čovjek savršeno biće ako odgovara pojmu čovjeka kao živog bića koje ima razum. Ili kako kaže druga odredba čovjeka – čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju. Čovjek je u biti osoba kao što je Stvoritelj, osoba u najvišem smislu te riječi. Iako je čovjek svojim padom poremetio odnos prema Bogu, ipak je toliko zadržana njegova prvobitna narav da se može tvrditi da on odgovara svom pojmu. Utoliko je on istinski čovjek ukoliko odgovara svom pojmu savršenog bića. »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš na nebesima« – poručuje Sveto pismo. Savršenstvo čovjekovo moguće je unatoč padu i grijehu i do tog savršenstva trsi se razviti svaki čovjek koji odgovara svom pojmu, koji je istinski čovjek.

Istina je između ostalog i ovo odgovaranje stvari njenom pojmu. Tako je drvo istinsko drvo ako odgovara pojmu drveta, zlato ako odgovara pojmu zlata. Tako govorimo o istinskom mudracu ili istinskom pravedniku. Tu je stvar u skladu sa svojim pojmom i utoliko je nazivamo istinskom. Istina sama pak uvijek je u pojmu i samo u pojmu, u ideji prebiva istina. Zato je na mjestu platonizam u kojemu svaka stvar jest po uzoru na svoju ideju, svoj idealan pojam. Ideja je uzor i uzrok ovog ili onog bića i tek u carstvu ideja stvari su ono što uistinu jesu, a ne u svojoj prolaznosti i osjetilnoj pojavnosti. Zato za svaku stvar, da bi ju se spoznalo, treba upoznati njenu ideju, njen bivstveni pojam, jer samo tako možemo govoriti o istinskoj spoznaji.

Istinska spoznaja jest ona koja se događa po idejama i ideje su bit i uzrok svake stvari. Zato nije čovjek mjerilo svih stvari – kako su to naučavali sofisti – već je ideja, objektivna bit stvari, mjerilo i uzor prave spoznaje. Mjerilo stvari su njihove ideje i prema ideji se mjeri veća ili manja sličnost neke stvari njenom pojmu. Ako je istina u ideji, to je cjelokupno filozofiranje uvijek ovakav ili onakav oblik platonizma, odnosno idealizma. Idealizam je indeks istinskog filozofiranja. Zato stoji trajno i Parmenidovo gledište da je isto mišljenje i bitak, jer vidimo da se bitak svake stvari nalazi u sferi mišljenja, u carstvu ideja. Drugo je pitanje u kakvom su odnosu ideje prema stvarima koje u njima sudjeluju. Upravo je pojam sudjelovanja u ideji jedan mogući odgovor na to pitanje. Stvari jesu ako sudjeluju u idejama, odnosno jesu koliko je u njima prisutna ideja.

Ovo drugo rješenje nudi Aristotel, naime da su ideje u samim stvarima, da je svako pojedinačno biće već bivstvo ako u sebi nosi i onu općenitost koja je karakteristika ideje. Za Aristotela prva supstancija je sama pojedinačna stvar, ovo

tu nešto – *tóde tí* – a druge supstancije su njihove biti kako do njih dolazi um procesom apstrahiranja od svega pojedinačnog. Ono opće je u samim stvarima i mi ga dobivamo apstrakcijom iz pojedinačnih stvari. U tom pitanju u srednjem su se vijeku razilazili realisti i nominalisti. Po prvima ideja je objektivna bit stvari prije njih, u njima ili poslije njih u našem duhu, dok su za nominaliste postojeće samo pojedinačne stvari i pojedinačni pojmovi kao znakovi za njih, puka imena u kojima nema općenite bitnosti.

U novom vijeku spoznajna teorija kreće se u rasponu od racionalizma do empirizma. Racionalisti vide u razumu glavnu spoznajnu moć čovjekovu kao i zbilju koja odgovara ovim racionalnim zahtjevima.

Tu je osjetilna spoznaja, zatim racionalna i konačno intelektualna koja jedina adekvatno poima stvari.

Skepticizam i pozitivizam

S Hegelovom metafizikom zaključuje se ujedno produktivan razvoj filozofije i ona gubi svoje vodeće mjesto među znanostima. Nakon Hegela više nitko neće napisati Enciklopediju filozofskih znanosti na način na koji je to uradio Hegel. Od tada na znanstvenu pozornicu stupaju posebne empirijske znanosti iza kojih stoji filozofija pozitivizma, naime učenja da se samo empirijske znanosti utemeljene na činjenicama vanjskog i unutarnjeg iskustva imaju pravo zvati znanostima. To su takozvane pozitivne znanosti i one će sa svojim istinama odsada biti mjerodavni znanstveni forum pred kojim se treba legitimirati svako znanje koje želi biti istinito, to jest znanstveno znanje.

Sustav je to pozitivne filozofije, kako je formulira August Comte u svom istoimenom djelu. Tu je učinjen redoslijed znanosti s obzirom na njihovu egzaktnost, od fizike preko kemije i biologije do psihologije i sociologije, i pozitivne činjenice bit će sadržaj ovoga znanstvenog znanja. Ali ovakvo znanje ne sadrži i odgovore na filozofska pitanja o biti stvari i na tom planu znanja o bitnostima prevladat će skepticizam kako ga formulira učenjak Du Bois Reymond: *Ignoramus et ignorabimus*. Naime, pitanje o biti materije, o pojavi života, po svijesti i razumu ostaje neodgovoreno, iz prirode same znanosti na to pitanje ne može se očekivati nikakav odgovor. Na tom filozofskom, dakle metafizičkom planu mi se moramo pomiriti s radikalnom skepsom da ne znamo i nećemo nikada znati što je svijet u svojoj biti i što je čovjek s obzirom na svoj poseban položaj u kozmosu. Ova deviza skepticizma: »Ne znamo i nećemo znati« pokazuje da je filozofija s obzirom na svoju moć odgovaranja na vječita pitanja postala oskudnom te da pozitivne znanosti nikako ne mogu zamijeniti filozofiju.

I na planu jezika odigrava se drama o priopćivosti ili nepriopćivosti znanstvenih znanja koja su uvijek vezana uz jezične formulacije. Tu se onda pita koji su sudovi znanstveni, koji imaju svoj znanstveni smisao, a koji su jednostavno

besmisleni. Za logički pozitivizam, kako ga formulira Ludwig Wittgenstein, samo u znanosti imamo jasne logičke sudove, ali oni ne dodiruju vječna pitanja filozofije. O čemu se ne može jasno govoriti, o tome treba šutjeti – zaključak je ovog Wittgensteinova logičkog pozitivizma i on će značajno utjecati na formiranje znanstvene svijesti u filozofiji. Ovaj skepticizam mora moći odgovoriti na primjedbu da je i sam jedna filozofska teza i kao takav onda nužno i besmislen, ali Wittgenstein će se opravdati da njegov Traktat jest poput ljestava koje se mogu odbaciti nakon uspona na traženi vrh.

Ideologija

Skepticizam uvijek nosi u sebi protuslovlje da osporava mogućnost znanja, a ujedno i sam pretendira da bude neko znanje. Kako je Hegel primijetio, svijest o granicama spoznaje ujedno zna i za ono što leži i nalazi se preko tih granica, tako da je svaka granica relativna i uključuje mogućnost svojeg prekoračenja. Tako je bilo i s Kantovim graničnim pojmom stvari po sebi. Stvar po sebi za Kanta je nespoznatljiva u svojim pojavnostima, ali kao nespoznatljiva ona je već imenovana i time na neki način spoznata. Nema dakle apriornih granica spoznaje i o njenim granicama odlučuje se u samom spoznajnom procesu, kao na primjer o relacijama neodređenosti u fizici. Ove relacije, koje je ustanovio fizičar Heisenberg, govore o nemogućnosti da se istodobno odredi mjesto i brzina elementarnih čestica budući da promatračevo stajalište ujedno i mijenja sam objekt spoznaje tako da nemamo više posla s čistim objektom, već s relacijom subjekta i objekta, koja je sada postala predmetom spoznaje. Tako relacije neodređenosti potvrđuju nedvojbeno ograničenja našeg spoznavanja u fizici, kao što ne postoji ni mogućnost strogog determinizma u fizici, već se mora računati s nedvojbenim indeterminizmom u ponašanju elementarnih čestica.

Mi nismo samo objektivni promatrači pojava, nego u istraživanju aktivno sudjelujemo i time ujedno mijenjamo objekt spoznaje. Ako je tako u fizici, još manje se može očekivati objektivnost u duhovnim, humanističkim znanostima. Tu je promatračevo stajalište ono koje uopće omogućuje da se nešto pojavi kao znanstvena činjenica. U humanističkim znanostima naše apriorno stajalište istom određuje što se ima istraživati i tako otpočetka determinira naš spoznajni proces. Zato ostaje uvijek otvoreno pitanje u duhovnim znanostima, kao što su povijest, psihologija ili sociologija, koliko apriorno stajalište istraživača utječe na objektivnost spoznaje u pojedinim znanostima. To ide sve do pojave ideologije kada jedno apriorno stajalište mijenja čitavu sliku objektivnog predmeta istraživanja. Ono što se hoće vidjeti tada se i vidi i mišljenjem upravljaju naše želje i očekivanja, a ne više objektivna svijest promatrača. Kad se takvo ideološko mišljenje pretvori u društvenu i političku praksu, uzrok je raznih totalitarizama koji zamračuju pogled na stvarnost i daju lažnu svijest i sliku

stvarnosti. Volja za totalitetom koja je legitimna na planu filozofije kao metafizike postaje ilegitimnom kad se primijeni na povijesnu praksu i kad nastoji zavladata u povijesnom ljudskom svijetu.

Ideologija je lažna svijest koja na mjesto objektivne istine stavlja proizvoljne oblike mišljenja da bi zadovoljila i druge, a ne samo spoznajne interese. Spoznaja nije nikada bez interesa, samo treba razlikovati interes za objektivnu istinu stvari od subjektivnih projekcija, želja i očekivanja. Protiv ideologije može se boriti kritičkom sviješću o danim pojavama i o izbjegavanju subjektivnih primisli i želja. Ali treba uvidjeti i dublju pozadinu ideologija, naime da one služe kao nadomjestak, kao surogat za filozofsko sustajanje pred totalitetom zbilje. Kad bi filozofija imala svoj odgovor na pitanje o totalitetu, ideologije bi odmah izgubile na cijeni i raspršile bi se kao ružan san pred istinskom javom. Ali filozofija upravo tu sustaje i nakon Hegela više se niti jedan mislilac ne upušta u totalne filozofske nacрте.

Istina filozofije i istina objave

Na ovom mjestu nužno je osvrnuti se barem u glavnim crtama na odnos filozofije i objave, vjere i razuma. Kršćanska objava po svom povijesnom mjestu i po svom sustavnom značenju slijedi nakon grčke filozofije. Ona je za filozofiju utoliko relevantna što obje – i filozofija i objava – pretendiraju na apsolutno značenje, naime na isključivo pravo polaganja na apsolutnu istinu. Kako i u kakvom odnosu stoji istina filozofije prema istini objave ako obje te istine pretendiraju na apsolutno važenje? Istina je jedna, ona je jedna i vječna, pa kako je onda moguće da se ona javlja u dva tako različita vida, jednom kao istina filozofije, drugi put kao istina objave i vjere? To je nadasve teško pitanje, ali bez bilo kakva odgovora na to pitanje mi ne možemo poći dalje. Kako se to, dakle, razlikuje istina filozofije od istine vjere i u čemu su one možda konvergirajuće ili suglasne?

Jer Pavao kaže u Prvoj poslanici Korinćanima glede filozofije kao mudrosti svijeta (*Weltweisheit* – Kant):

»Ta pisano je: Upropastit ću mudrost mudrih i odbacit ću umnost umnih. Gdje je mudrac? Gdje je književnik? Gdje je istraživač ovoga svijeta? Zar ne izludi Bog mudrost svijeta? Doista, kad svijet u mudrosti Božjoj Boga ne upozna mudročću, svijdjelo se Bogu ludošću propovijedanja spasiti vjernike. Jer i Židovi znake ištu i Grci mudrost traže, a mi propovijedamo Krista rassetoga: Židovima sablazan, poganima ludost, pozvanima pak – i Židovima i Grcima – Krista, Božju snagu i Božju mudrost. Jer ludo Božje mudrije je od ljudi i slabo Božje jače od ljudi« (1 Kor 1, 18-25).

I doista, pred silom Krista rassetoga zanijemjela su stara proroštva i utihnula je grčka filozofija. Jedan veći Logos odmijenio je logos grčke filozofije. Onaj

Logos za koga Ivan kaže da je bio na početku – *en arhe* – da je bio kod Boga i da Bog bijaše Logos. I taj Logos, Bog, postao tijelom, putovao zemljom, bio osuđen na smrt, bio raspet na križ i treći dan je uskrsnuo da bi bio s nama do svršetka svijeta. Na pitanje sumnjičavca Tome:

»Gospodine, ne znamo kamo odlaziš. Kako onda možemo znati put?« Isus odgovara: 'Ja sam Put i Istina i Život (*hodos – aletheia – zoe*): nitko ne dolazi Ocu osim po meni. Da ste upoznali mene i Oca biste moga upoznali. Od sada ga i poznajete i vidjeli ste ga.' (...) 'Tko je vidio mene, vidio je i Oca'« (Iv 14, 5-7.9b).

Za filozofiju odlučno je pitanje ono o istini. Skeptik Poncije Pilat odgovorit će samo sliježući ramenima: »Što je istina?« Ali mi koji filozofirajući tražimo istinu ne možemo se zadovoljiti tim skeptičnim pitanjem. Ono nas vodi u znameniti *ignoramus et ignorabimus*, kamo nas je doveo pozitivizam novovjekovne prirodne znanosti. Jer za empirijsko istraživanje kako ga provodi novovjeka znanost istina je postala ne samo relativnom nego i potpuno nedostižnom. Znanost nas je naučila i još nas uči kako funkcionira priroda i mi s njom, ali što je priroda i što smo mi, na to pitanje ona načelno nema mogućnosti odgovora. Jer kako smo već vidjeli, filozofska je istina uvijek jedan *a priori* u čijem se znaku sve istraživanje čini, ali koje samo nije predmet empirijske spoznaje.

Taj *a priori* jest bit filozofije kao metafizike i doista se problem metafizike svodi na pitanje: »Kako su sintetički sudovi *a priori* mogućí?« (Kant). Mi zato dalje pitamo, uvjereni u mogućnost da se dopre do istine, jedne i vječne, koja se pojavljuje kako u filozofiji tako i u objavi, kako u metafizici tako i u teologiji i u sadržaju vjere. Prije svega pitamo se o samom pojmu istine. Kako se dogodilo da je grčki pojam istine kao neskrivenosti *alétheie* došao u situaciju da Krist može za sebe reći: Ja sam Put, Istina i Život? Kakve veze ima neskrivenost *fysisa* kao bitka s drugom božanskom osobom, utjelovljenim Bogom, Isusom Kristom? Kako je logos grčkih filozofa našao svoje mjesto u Logosu kao drugoj božanskoj osobi? I kako da prevedemo sada taj Logos ako on više nije svjetski zakon ili svjetski um (Heraklit)?

Goethe u svom *Faustu*, a ne zaboravimo da je novovjeka civilizacija nošena faustovskim čovjekom (Spengler), ne zna više kako bi preveo Logos pa naizmjence stavlja smisao, snagu, riječ i napokon čin (*Sinn, Kraft, Wort, Tat*), udaljujući se time od izvornog prijevoda te riječi s *Verbum* ili naše Riječ. *U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ*. Kroz nju je postalo sve što je postalo i u punini vremena ona se utjelovila u liku Bogočovjeka, prošla zemljom i umrijevši na križu treći dan uskrsnula i vratila se Ocu, otkupivši tako i spasivši čovjeka i čovječanstvo od smrti i Zloga.

Pitamo se dakle o Logosu, jednom i vječnom, koji je za Grke bio svjetski zakon i um, za kršćane pak Bogočovjek koji je sišao s nebesa, putovao zemljom i rekao za sebe: »Ja sam Put i Istina i Život.« Kod Ivana je *istina* naposljetku Božja stvarnost i objava. Božanska je objava za Ivana nužno istina jer inače ne bi uopće bilo nikakve objave. Ivanov pojam istine sadrži, kako starozavjetni

hebrejski *aman*, tako i grčki *alétheia*, ako on podrazumijeva ono apsolutno pouzdano i valjano i istodobno ono zbiljsko i spoznatljivo. Ivanova *alétheia* bitno je određena time da ne može biti mišljena odvojeno od osobe Isusa, Objavitelja. Time pitanje o istini postaje naposljetku pitanje o biti same osobe Isusa. Čovjekov odgovor koji odgovara ovoj istini jest vjera. U njoj istina nalazi svoju trajnu prisutnost i preko Isusove smrti i uskrsnuća. Tako će govoriti fundamentalna teologija.

Osim ta dva postoji još i treći pojam istine, onaj najuobičajeniji – *veritas est adaequatio rei et intellectus* – istina je poklapanje stvari i intelekta – logički sud koji odgovara stanju same stvari, poklapanje mišljenja i bivstvovanja. Kako da se snađemo u tom mnoštvu određenja istine i kako da sve to mislimo ujedno i zajedno jer ne možemo napustiti čvrsto uvjerenje da je istina sâma, jedna i vječna, ista sada i prije 10.000 godina i ista u svu budućnost i za svu budućnost? Nema istine doli sâme istine i o njoj se jedino radi, kako u filozofiji, tako i objavi, kako u razumu, tako i u vjeri. Jer istina je – tako nam izvrsno govori naš jezik – ono što jest, jest-ina – bitak sam ili ako hoćete, a morate tako htjeti, sam Bog jedan i vječan. Bog je istina i filozofija i objava moraju toga biti svjesne. Odakle onda toliko prepirke i mnoštvo žrtava koje oduvijek padaju u velikom sporu o istini? Ili kako Platon kaže u svom *Fedru* – odatle taj mnogi žar da se polje istine uoči gdje ono doista jest. Čovjek je po svojoj biti tražitelj istine – to je njegova definicija, veća i obuhvatnija od Aristotelove da je umno živo biće, veća i obuhvatnija od svih onih drugih, mnogolikih definicija čovjeka, jer čovjek je – kako je to i Schopenhauer znao – *animal metaphysicum* – životinja koja ne može bez metafizike, vjerske ili znanstvene filozofske istine. Sve drugo je na čovjeku sekundarno i pripada povijesnoj mijeni i promjenama svjetonazora.

Ali vratimo se unatrag na verdikt apostola Pavla što se tiče mudrosti svijeta ili filozofije. Nju je Kristova smrt na križu učinila ludom. Tašta je mudrost svijeta i ne može dosegnuti dubine vjere – to je vjerojatno htio reći Pavao, dobar poznavatelj i grčke filozofije i židovske predaje, a prije svega Božji izabranik komu se Krist sam objavio (»Salve, Salve, zašto me progoniš?«).

Od vremena objave traje u povijesti traženja istine prijepor između filozofije i teologije, vjere i razuma. Svaki istinski mislilac, ali i vjernik, hoteći to ili ne, uvučen je već u ovakvo ili onakvo shvaćanje istine, vjerske ili filozofske ili pak obje zajedno (ako nam to uspije).

Svi koji vjeruju i koji su osvjedočeni da je milost i istina došla po Isusu Kristu (usp. Iv 1, 17) te znaju da je Krist istina kao što i sam kaže: »Ja sam Istina« (Iv 14, 6), niotkuda drugdje ne primaju spoznaju koja potiče da se dobro i blaženo živi, osim iz samih Kristovih riječi i njegova nauka. Rekosmo »iz Kristovih riječi«, ali ne mislimo samo na ono što je učio kad je postao čovjek i nalazio se u tijelu.

Krist – Božja Riječ – i ranije bijaše u Mojsiju, prorocima i psalmima. Kako bi inače oni mogli te Božje riječi proricati o Kristu?